

УДК 37:004:378.027.7:37.01:37.07:005.3
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.2.34>

С. О. Табінська

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методики спортивної підготовки
Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

О. Ю. Конакова

кандидат наук із фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри гімнастики
Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОРІЄНТИРИ У ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Статтю присвячено закладенню теоретичних підвалин формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців сфери фізичної культури. Висвітлено актуальність формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців сфери фізичної культури. Наведено наукові праці, в яких досліджено сутність спорту як складного багатоаспектного феномена сучасності, що має відношення майже до всіх сфер суспільного життя, а отже, містить низку різних проблем, що існують в умовах соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. Зазначено, що сучасні реалії всеохоплюючої комерціалізації спонукають до побудови особливого «соціокультурного простору» в закладах вищої освіти. Виявлено, що головними творцями «соціокультурного простору» в закладах вищої освіти можуть стати науково-педагогічні працівники, здатні до впровадження не лише інтерактивного, контекстного та проблемного методів навчання, інтеграційних, педагогічних та інформаційних технологій в освіті, педагогіки підтримки та партнерства (багатосторонньої комунікації й співробітництва), але й на передачу здобувачам освіти культурного коду націй через відповідні сучасні практики. Підібрано найбільш вагомі наукові дослідження та публікації, які можуть стати провідним орієнтиром у процесі розробки та впровадження сучасних практик формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців сфери фізичної культури в умовах глобалізації. Результати дослідження зосереджені на тому, що в кожній країні складаються свої особливості соціальної та культурної реальностей, а всі компоненти соціокультурної компетентності взаємопов'язані через поняття культурного та соціального контекстів, спорт у яких відіграє особливо важливу роль. Водночас надбання культури не підкорюється принципу «свій-чужий», бо це системна цілісність, яка синтезує багатовікові різнопорядкові потоки інтелектуальної та творчої думки. І саме тому входження держави до світового співтовариства та їх ціннісно орієнтаційна єдність між собою можлива на основі єдиного ціннісного змісту суспільства, формуванням якого на певному періоді життя людини мають займатися готові для цього заклади вищої освіти.

Ключові слова: соціальна природа спорту, надбання культури, якість соціокультурного становлення особистості.

Постановка проблеми. У кожній країні складається своє розмаїття соціальної та культурної реальностей, спорт у якому може відігравати особливо важливу роль. Підтвердженням цього є наукові підходи до вивчення сутності спорту, що здійснюється на теоретико-методологічному підґрунті вченими [1; 4; 6; 31] і дозволяє розглядати його як складний багатоаспектний феномен, що має відношення майже до всіх сфер суспільного життя, а отже, має низку різних проблем в умовах соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. Соціальна природа спорту, що почала формуватися чи не з перших цивілізацій, продовжує існувати та впливати на суспільні відносини загалом та спортивну науку і практику зокрема.

Водночас надбання культури не підкорюється принципу «свій-чужий», бо це системна цілісність, яка синтезує багатовікові різнопорядкові потоки інтелектуальної та творчої думки [8, с. 9]. І саме тому входження держави до світового співтовариства та їх ціннісно орієнтаційна єдність між собою можлива на основі єдиного культурно-духовного ціннісного змісту суспільства, формуванням якого мають займатися на певному етапі розвитку людини і заклади вищої освіти на теоретико-методологічних засадах, використовуючи сучасні практики та науково-методичний інструментарій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система формування соціокультурної компетентності в майбутніх фахівців фізичної культури і спорту ще не ставала предметом спеціального

ґрунтовного наукового пізнання, про що свідчить аналіз протоколів Ради з координації наукових досліджень НАПН України. А власний педагогічний досвід у Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту, та відповідні спостереження за культурно-духовною відлигою у вирішенні актуальних питань педагогічної науки і практики показали, що цінні напрацювання багатьох вчених, праці яких для нашого дослідження мають ще й міждисциплінарний ефект, мають розрізнений і несистемний характер в аспекті формування комплексу соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців фізичної культури.

Отже, прагнення раціонально використовувати всі можливі резерви та потенції вишів при об'єктивній потребі формування здобувачів вищої освіти як особистостей, здатних реалізовувати соціальні проекти та індивідуальні дії у сфері спорту в полікультурному середовищі через сформовані цілісні світоглядні уявлення про менталітет різних національних культур й загальнолюдські ціннісні орієнтири морально-етичної спрямованості, дає підстави для формування нового напрямку досліджень. Це своєю чергою детермінує необхідність закладення теоретичних підвалин формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців сфери фізичної культури і спорту, що і стало **метою цього дослідження**.

Виклад основного матеріалу. Якість соціокультурного становлення особистості, як правило, зумовлена духовними запитами та орієнтаціями середовища, в якому вона жила та формувалась, наявністю в її житті наставників та розвиваючих видів діяльності, у тому числі й спорту. В. Кучевський ще у 1972 році у науково-теоретичному журналі, де було опубліковано його статтю «Спорт як сукупність суспільних відношень», влучно зазначив, що «самі по собі фізичні вправи абсолютно індиферентні до морального, естетичного та інших аспектів життя людини», «відповідно до того, які відношення будуть на «виході», отримуємо особистість або з позитивними характеристиками, або з негативними» [16, с. 8]. Він наголошував на важливості розуміння спорту як сукупності специфічних суспільних відношень, адже це дозволяє дослідити механізм впливу цього феномену на формування і розвиток особистості. Особливо актуальними виявляються його напрацювання нині, коли фактично відстежуються поряд із позитивними моментами негативні наслідки всеохоплюючої комерціалізації. Так, наукові праці на кшталт цієї можна визначити елементом культурного надбання людства, що іноді відсувається на другий план, але в певні періоди актуалізуються і потребують нового переосмислення.

До них можна зарахувати і такі дослідження [1; 19], де науковим фундаментом пізнання фено-

мена спорту є теорія фізичної культури, а вчені активно залучають категоріальний апарат культурології, припускаючи інтеграцію теорії фізичної культури в загальну теорію культури особистості й суспільства.

Інші вчені досліджують питання природи спорту через приділення уваги проблемі еволюції соціологічних підходів до вивчення спорту [20], спорту як складника способу життя суспільства, що вдало охарактеризовано у праці, присвяченій гуманістичним ідеалам олімпізму [31], встановлення впливу спорту на якість життя [6] та на відносини людей у суспільстві [4; 36; 37].

Зважаючи на те, що вищезазначені роботи переобтяжені питаннями, що ставлять перед собою, як правило, соціологи, культурологи, філософи та навіть економісти, і не дають змоги повною мірою задовольнити наші наукові інтереси, подальші творчі пошуки було сконцентровано на перспективних напрямках й цілісних концепціях, які можуть стати теоретичною основою і провідним орієнтиром у процесі розробки та впровадження сучасних практик формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців сфери фізичної культури і спорту в умовах глобалізації. Серед них найбільшої цінності для нашого дослідження поки набули підходи, засновані на:

- особистісно зорієнтованій та компетентнісній освітніх парадигмах як теоріях розвитку майбутніх професіоналів (Є. Барбіна [2], Н. Волкова [7], С. Гончаренко [9], О. Дубасенюк [29], І. Зязюн [13], Н. Ничкало [26] та ін.);

- авторських концепціях оновлення професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного культури, зокрема перебудови окремих параметрів їх навчання, що посилюють їх професійно-педагогічну кваліфікацію, не порушуючи конструктивних напрацювань минулого (Л. Демінська [11], А. Суценко, А. Сват'єв, В. Папуча, В. Мазін [27]).

З огляду на те, що соціокультурна компетентність включає в себе «інформаційний (знаннєвий), поведінковий (поведінка, вміння, навички) і ціннісно-оцінний (морально-етичний)» аспекти, про що свідчать дослідження О. Туркало [33], в мінливих дестабілізуючих умовах, пов'язаних насамперед зі зривом традиційних освітніх систем через пандемію COVID-19 та переходом вищих освітніх закладів на змішану форму навчання, особливого значення набуває проблема розробки та впровадження сучасних практик її формування.

У цьому контексті наведемо думку Н. Наталевич [24], яка вважає, що інструментом створення особливого «соціокультурного простору» у ЗВО можуть стати харизматичні якості викладачів закладу вищої освіти.

Теоретичну основу нашого подальшого дослідження становлять організаційно-методичні аспекти педагогіки підтримки та партнерства

(багатосторонньої комунікації) [3], теоретико-методичні розробки контекстного (А. Вербицький [5]), інтерактивного (О. Пометун, Л. Піроженко [28]) та проблемного (І. Лернер [18], О. Матюшкін [22], А. Хуторський [34]) методів навчання, застосування педагогічних (Л. Даниленко [12], В. Нагаєв [23], А. Нісімчук, І. Смолгак, О. Падалка [25]), інформаційних (Р. Клопов [15]) та інтеграційних (О. Штрімайтис, Т. Нестерук [35]) технологій в освіті, наукові пошуки вчених щодо ефективності застосування науково-методичного супроводу педагогічної діяльності та педагогічної підтримки (Л. Лебідь [17], О. Мариновська [21], Т. Сорочан [30] та ін.), прийомів педагогічної техніки (А. Гін [10]), принципів проектування інноваційних педагогічних систем.

Висновки і пропозиції.

1. Встановлено, що в кожній країні складається своє розмаїття соціальної та культурної реальностей, а всі компоненти соціокультурної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури взаємопов'язані через поняття культурного та соціального контекстів у сукупності суспільних відношень, спорт у яких відіграє особливо важливу роль. Водночас надбання культури не підкорюються принципу «свій-чужий», бо це системна цілісність, яка синтезує багатовікові різнопорядкові потоки інтелектуальної та творчої думки. І саме тому входження держави до світового співтовариства та їх ціннісно орієнтаційна єдність між собою можлива на основі єдиного культурно-духовного ціннісного змісту суспільства, формуванням якого на певному етапі життя людини мають займатися готові для цього заклади вищої освіти.

2. Поява глобальних перспектив, важливим наповненням та постійним супроводом яких стали загальновідомі процеси інформатизації, та перехід ЗВО на змішану форму навчання зумовлюють необхідність створення особливого «соціокультурного простору» у ЗВО, що сприяло б отриманню здобувачами вищої освіти досвіду відчутного збагачення внутрішнього світу, захвату з приводу відкриттів і осягнення різних національних культур, а отже, й підвищенню їхньої загальнопрофесійної культури та толерантності щодо міжкультурного діалогу й співпраці через сформовані соціокультурні компетенції.

3. Запропоновано як головний теоретичний базис формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців фізичної культури використовувати положення, що стосуються створення «соціокультурного простору» у ЗВО, головними творцями якого можуть стати науково-педагогічні працівники, здатні не лише до впровадження інтерактивного, контекстного та проблемного методів навчання, інтеграційних, педагогічних та інформаційних технологій в освіті, педагогіки підтримки та партнерства, але й передачі здобувачам освіти

культурного коду націй через відповідні сучасні практики проектування інноваційних педагогічних систем, у тому числі в контексті європейської літературної освіти.

Список використаної літератури:

1. Барабанова В.Б. Спорт как проекция культурных смыслов. *Философия права*. 2007. № 2. С. 81–84.
2. Барбіна Є.С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1998. 36 с.
3. Богуславский М.В. Миражи педагогики поддержки. *Директор школы*. 2002. № 10. С. 28–32.
4. Бредемайер Б. Мораль и занятия спортом. Хрестоматия по социологии физической культуры и спорта / сост. В.И. Столяров, Е.В. Чесноков, Е.В. Стопникова. Москва : Физич. культура, 2005. С. 56–58.
5. Вербицкий А.А. Педагогические технологии контекстного обучения : научно-методическое пособие. Вып. 1. Москва : РИЦ МГГУ им. М.А. Шолохова, 2010. 55 с.
6. Воль А. Спорт и качество жизни. *Спорт и образ жизни* / сост. В.И. Столяров, З. Кравчик. Москва : Физкультура и спорт, 1979. С. 22–35.
7. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2004. 197 с.
8. Гальчинский А.С. Маркс и современный мир: Гуманистическая доминанта. Киев : Лыбидь. 2015. 328 с.
9. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання 2-е, доповнене й виправлене. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
10. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність : посібник для вчителя. 13-е видання. Харків : Вид. група «Основа», 2015. 112 с.
11. Демінська Л.О. Концепція професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання на засадах аксіології. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2012_98_2/Demin.pdf
12. Даниленко Л.І. Інноваційні педагогічні технології в закладах освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2006. № 3-4. С. 6–9.
13. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
14. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій. URL: <http://xt.od.ua/73-prohramno-metodychne-zabezpechennia/rekomendatsii/514-korotkij-terminologichnij->

- slovník-z-innovativních-pedagogických-technologií (дата звернення: 17.11.2021)
15. Клопов Р.В. Подготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій: теорія і практика : монографія / за ред. С.О. Сисоєвої. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. 384 с.
 16. Кучевский В.Б. Спорт как совокупность общественных отношений. *Теория и практика физической культуры*. 1972. № 9. С. 5–8.
 17. Лебідь Л.І., Белаш С.В. Науково-методичний супровід упровадження у навчально-виховний процес авторських програм. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 1(8). С. 88–90.
 18. Лернер И. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Знание, 1980. 96 с.
 19. Лубышева Л.И. Социология физической культуры и спорта. Москва : Академия, 2004. 240 с.
 20. Лукашук В.І. Еволюція соціологічних підходів до вивчення спорту. *Український соціум*. 2012. № 1(40). С. 39–52. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/39-52_no-1_vol_40_2012_UKR.pdf (дата звернення: 10.11.21)
 21. Мариновська О. Науково-методичний супровід упровадження педагогічних інновацій: сутність, специфіка, орієнтири реалізації. *Рідна школа*. 2012. № 8-9. С. 28–32.
 22. Матюшкін О.М. Проблемні ситуації в мисленні та навчанні. Москва : Педагогіка, 1972. 392 с.
 23. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
 24. Наталевич Н. Харизматичні якості викладача вищого навчального закладу – інструмент створення соціокультурного простору майбутнього фахівця. *Культурні практики як чинник соціокультурної модернізації сучасного українського суспільства*. Полтава : ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2015. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5701/1/Natalevich.pdf>
 25. Нісінчук А.С., Смолгак І.О., Падалка О.С. Педагогічні технології у вузі. Київ : Укр. державний педагогічний університет, 1994. 124 с.
 26. Ничкало Н.Г. Базова професійна підготовка. *Енциклопедія освіти / АПН України* ; голов. ред. В.Г. Кремень; [заст. голов. ред.: О.Я. Савченко, В.П. Андрущенко; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва]. Київ, 2008. С. 39–40.
 27. Перспективні концепти оновлення професійної підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту / А.В. Сущенко, А.В. Свасьєв, В.М. Папуча, В.М. Мазін / Під заг. ред. А.В. Сущенка. Запоріжжя : Видавництво ЗНУ, 2014. 333 с.
 28. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / За ред. О.І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
 29. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / авт. кол. О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, С.С. Вітвицька та ін. / За заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 316 с.
 30. Сорочан Т.М. Нові категорії педагогіки: науково-методичний супровід. *Шлях освіти*. 2002. № 3. С. 15–19.
 31. Спорт, духовные ценности, культура. *Гуманистические идеалы, идеи олимпизма и мир современного спорта* / Под ред. В.В. Кузина, В.И. Столярова, Н.Н. Чеснокова. 1997. Вып. 2. 315 с.
 32. Томпсон Р. Спорт и идеология в современном обществе. *Спорт и образ жизни*. 1979. С. 152–163.
 33. Туркало О.Я. Соціокультурна компетентність як суттєво важлива складова предметної компетентності при викладанні історії. URL: <https://vseosvita.ua/library/sociokulturna-kompetentnist-ak-suttevo-vazliva-skladova-predmetnoi-kompetentnosti-pri-vikladanni-istorii-35270.html> (дата звернення: 15.11.2021)
 34. Хуторской А.В. Эвристическое обучение: теория, методология, практика. Научное издание. Москва : Международная педагогическая академия, 1998. 266 с.
 35. Штримайтіс О., Нестерук Т. Використання інтеграційних технологій як запорука продуктивного освітнього процесу. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 4 (100). С. 65–68.
 36. McIntosh P. Sport in Society. London : West London Press, 1989. 208 p.
 37. Loy J., Kenyon G., McPherson B. Sport, Culture and Society: a Reader for the Sociology of Sport. Philadelphia, 1981. 318 p.

Tabinskaya S., Konakova O. Theoretical fundamentals and guidelines in the formation of socio-cultural competences of future specialists in physical culture

The article is devoted to laying the theoretical foundations for the formation of socio-cultural competencies of future specialists in the field of physical culture. The urgency of the formation of socio-cultural competencies of future specialists in the field of physical culture is highlighted. Scientific works are presented, which study the essence of sport as a complex multifaceted phenomenon of modernity, which is relevant to almost all spheres of public life, and therefore contains a number of different problems that exist in the socio-cultural transformation of modern Ukrainian society. It is noted that the modern realities of comprehensive commercialization encourage

the construction of a special “socio-cultural space” in higher education institutions. It was found that the main creators of the “socio-cultural space” in higher education institutions can be researchers and teachers capable of implementing not only interactive, contextual and problem-based teaching methods, integration, pedagogical and information technologies in education, support and partnership pedagogy (multilateral communication and cooperation), but also for the transfer of the cultural code of nations to students through relevant modern practices. The most important scientific researches and publications which can become a leading reference point in development and introduction of modern practices of formation of sociocultural competences at future experts in the field of physical culture in the conditions of globalization are selected. The results of the study are focused on the fact that each country has its own characteristics of social and cultural realities, and all components of socio-cultural competence are interconnected through the concepts of cultural and social contexts in which sport plays a particularly important role. At the same time, the heritage of culture is not subject to the principle of “one’s own-another’s”, because it is a systemic integrity that synthesizes centuries-old diverse flows of intellectual and creative thought. And that is why the state’s entry into the world community and their value-oriented unity is possible on the basis of a single value content of society, the formation of which at a certain period of human life should be engaged in ready-made higher education institutions.

Key words: social nature of sports; cultural heritage; the quality of socio-cultural development of the individual.